

Tết là gì?

Tết là *tên riêng* [nom propre] gọi ngày lễ mừng *đầu năm mới* của rất nhiều dân tộc và sắc dân ở khắp miền đông nam Á, còn

tiết chỉ là một *tên thường* [nom commun] của Tàu gọi những *thời tiết thay đổi* trong một năm.

Chỉ có người Việt gọi là **Tết**, trong khi cả ngàn triệu người Tàu gọi ngày đó là

duyn tǎn [nguyên đán] hay là

xin nǎn [tân niên]

Vậy tại sao họ không gọi là Tết ? vì **Tết không phải là tiếng của họ**

Giờ ta hãy trở lại với cái tên gọi là **TẾT**

Có một cách hợp lý để tìm cho ra nguồn gốc của ngày Tết và ý nghĩa ấy

Hãy đi tìm trong tất cả các ngôn ngữ khác nhau ở miền nam Á châu xem thử có ngôn ngữ nào cũng có cái tên là **tết** và cũng có cái cách phát âm cách đọc cách nói và cũng có cái nghĩa là

ngày lễ ăn mừng đầu năm không ?

dù cho tiếng ấy không phải là tiếng Việt hay là tiếng Tàu

Nếu không có thì đành vậy chứ sao!

Vậy mà có đây mà lại có rất nhiều và rất giống nhau gần y hệt, các bạn ơi!

Thật ra từ khi con người xưa ở miền rộng lớn Đông nam Á biết được là cứ đều đều mỗi năm thì mùa gió đổi chiều và đem lại mùa mưa # tháng tư tháng năm, tùy theo từng vùng gió mùa, trước hết là từ bờ biển phía tây của lục địa Ấn độ rồi chuyển dần qua ngang vùng đất Ấn độ rồi tiếp tục lan qua phía đông đến lần lượt các xứ Bangladesh, Assam qua Miền điện, Myanmar bây giờ rồi thổi qua Thái lan Lào mà đến Việt nam rồi tiếp tục cùng lúc lên phía đông bắc là vùng Hoa nam bên Tàu và xuống phía đông nam là 15 000 hòn đảo của Indonesia.

Và cách đây cả chục ngàn năm, con người ở cái vùng gió mùa mệnh mông ấy đã gọi tên là **Tết** cho cái hiện tượng trời đất gặp nhau qua mùa qua gió này và họ ăn mừng cái lúc giao mùa đó bằng cái tên là TẾT, vì ai mà chẳng biết là không có mùa mưa đến thì kẻ như không trông trời gì được, hưởng chi là là trồng lúa.

Đông nam Á là vùng của gió mùa mưa mùa, của mấy chục triệu con trâu, của mấy trăm triệu con người sống với cây lúa, nơi mà những hạt lúa **oriza sativa** đã được tìm ra từ 6000 năm trước [tài liệu của ông William Solzheim, đại học Hawaii]

Gió mùa và mưa mùa là **quyết định dứt khoát** của đất trời cho con người ở Đông nam Á. Khi mưa gió không thuận hoà thì hạn hán và đói kém sẽ bao trùm, cuồng phong và lụt lội sẽ tàn phá hàng trăm ngàn mẫu ruộng lúa và giết hại hàng ngàn người. nông nghiệp và sự sống còn của hàng chục triệu người hoàn toàn tùy thuộc vào cái **ân huệ vừa phải** của mùa mưa đến hàng năm trên cái phần đất mệnh mông này !

Gió mưa đầu mùa là hứa hẹn của năm mới, của một đời sống mới, được chờ đợi khoắc khoải và đón mừng hân hoan, và triền miên có mặt trong mọi lãnh vực tin tưởng, huyền thoại hay tâm linh, và cái thực tế của đời sống hàng ngày của người đi cấy đi cấy cũng gắn liền với bao nhiêu cái tin tưởng đó, .

Trên những trống đồng từ ba ngàn năm trước, mấy con ếch, cóc nhái, ếch ương ếch oạng nằm chồng lên nhau, mỗi góc trống ba con, như một ám ảnh không ngừng về mùa mưa về ruộng đồng ao hồ sông nước về bất cứ mảnh đất nào mà cây lúa có thể mọc lên

Biết bao nhiêu ca dao tục ngữ, bài vè nói về mùa mưa, về lúa gạo về ếch nhái và về ngày Tết trong tiếng Việt.

Ở xứ Nepal bên đông bắc Ấn độ, ngày lễ đầu mùa mưa cũng gọi là **TEETJ** ; trong mấy ngày đó, người dân bản xứ ăn mừng, ca hát, nhảy múa, đánh đu, uống rượu, tạt nước vào

nhau để chúc mừng, chúc lành cho nhau, *chúc Teetj* .

Chung quanh xứ Nepal như ở Sikkim và Bhutan, dân ở đó cũng gọi ngày đầu mùa mưa là **Tiitj**

Bên Miến điện và Thái lan thì tha hồ xịt nước tạt nước nhau ướt mềm vào ngày đó.

Năm 1986 tôi qua học tiếng Mon bên Thái lan, gặp ngày lễ **Song khrañ** # ngày tết âm lịch cổ truyền của dân Thái xưa, có nghĩa là *giao mùa*, trùng với mùa lễ **Tết**, vào 13 đến 15 april của năm dương lịch, bị một cô người Thái ở đền Nakhon Pathom lén bỏ một cục nước đá vào cổ áo somi của tôi nó lọt vào xuống lưng lạnh ngắt, cô ấy cười xin lỗi và nói là muốn *chúc tết bất ngờ* cho tôi theo kiểu tạt nước vào nhau của họ !

Người Lào Thái còn gọi ngày ấy là **wan pi may** / ngày năm mới

Người dân Kampuchia thì gọi ngày đó là **thngày chul thnăñm chmây** / ngày vào năm mới [trong lịch cũ của họ thì họ gọi tháng giêng là **khae Chêt** // tháng tết]

Người **Chàm** thì gọi là **bulan Chit** / tháng tết

Các dân tộc mạn ngược ngoài bắc Việt, cũng như nhiều dân tộc miền núi ở trung Việt vẫn có ăn mừng hội mùa mưa, hội ngày mùa còn lớn hơn cả hội mùa xuân [theo tài liệu của ông Nguyễn Văn Huyền ; "**Les chants alternés des garçons et des filles en Annam** / 1934"

Kể từ khi Tàu qua đô hộ Giao chỉ cách đây 2000 năm, thì người Giao chỉ không còn *ăn tết* vào tháng tư tháng năm của *lịch Muồng xưa* "**lịch ngày lui tháng tới**" đó nữa mà ăn Tết theo lịch Tàu, mà lịch Tàu hồi xưa thì cũng "bất thủng chi thành", khi thì ngày đầu năm của Tàu rớt vào tháng chạp, khi thì nhằm vào tháng giêng của họ, và sau nhiều thay đổi mới gọi là ngày **duyện tán xin nển** của họ, chứ Tàu không gọi ngày đầu năm của họ là **tiết nhật** [sic] bao giờ cả.

Chỉ có vài ông hán việt « chợ chiều » khur khur có mà tìm cho ra được một cái *âm hưởng tàu* cho cái tiếng Tết, nên cố tình guọng gạo mà ép cho nó là **tiết**, cũng như họ đã giải thích kiểu "*tâm phào*" là **Giao chỉ** là ngón chân giao nhau [nói tầm bậy !]

Lạc là chim lạc,

ghe **chài** là ghe **tải** ! @ Lê ngọc Trụ [trời đất!]

Sau đây là những **cognates** / từ đồng nguyên / khắp Đông Nam Á, dính líu với **TẾT**.

Al de Rhodes: **Tết**

Tết năm [sic], Tết ai, ăn Tết

Từ Điển Khai Trí Tiến Đức

không hề cho rằng Tết là # tiết của Tàu

Nùng: **TẾT**

niên Tết

năm Tết

Muồng: **Thết**

ăn Thết

Tết

ăn Tết

Thái: **Thêts**

Thêts khal

Thêts Thày

Thrêts

Thrêts Chìn

Chêtr

Tết / Đét

Trôts

Trôts Farăng

Lễ mừng năm mới [New Year celebration]

Mùa Tết, những ngày tết

Tết Thái [Thai New Year's celebration]

Tết [theo *Từ Điển Francais-Thái của Pallegoix*]

Tết Tàu / Chinese New Year [**Chìn** là Tàu]

Tết của Thái [fifth lunar month / mid April festival]

tên ông thần mưa [rain god, monsoon deity]

lễ hội Thái từ xưa vào đầu mùa mưa, cuối April-May

Tết **Hoa-Lang** [Western New Year's Day]

[xem bài "Hoa lang đao là đao gì?" @ Bs Nguyễn

hy Vọng [**Hoa Lang** là: Occident, West]

Zhuang: **XIT / SIT**

duon Sít

Chàm: **TÍT**

băng **Tít**

CHÊT

bu-lăn **Chê**

KTÊH

Mon: **KTEH**

o-**TEH**

o - **Tet**

k-**Tât**

k-**Tet**

Khmer: **CHÊTR**

khæ Chêtr

Chêtr khal

India: **Chêtr**

Nepal: **TEEJ**

Mustang: **TIDJ / Tidji**

Miền đông bắc Ấn Độ:

Munda: **TEEJ**

Kinh Lễ Kỳ: **TẾ-SẠ!**

lễ Tết của 20 triệu người Zhuang bên Quảng Tây,
nói tiếng **Tai** # tiếng Thái xưa!

tháng Tết [mois de festival célébrant la mousson]
[**đuron** là tháng]

lễ tháng năm của lịch xưa Chàm

[tháng gió mùa bắt đầu thổi]

ăn Tết

Tết

tháng **tét** [**bu lăn** là *tháng*, tiếng Chàm]

lễ hội lớn nhất trong năm của người Chàm

New Year Day of the Mon people in Myanmar

New Year celebration with water splashing

id

New Year rituals

id

Tết, lễ mừng tháng năm theo cổ lịch Khmer

là tháng gió mùa bắt đầu thổi ngược lại,

tháng của mùa gió nồm ở Đông Nam Á

[tùy theo nơi, từ cuối tháng tư đến cuối tháng năm]

tháng **tét** [**khæ** là tháng] # 13 tháng 4 dương lịch

23 tháng ba âm lịch.

thời gian có lễ **Tết** [**khal** là *thời gian*].

là tên tháng tư và tháng năm của cổ lịch Ấn Độ,

tên của *tháng giao mùa đem mưa đến*.

[mois du début de la mousson]

Lễ đầu năm của dân xứ Nepal

Lễ đầu năm của xứ Mustang, bên cạnh xứ Nepal

*Monsoon festival celebration, college girls singing
the ancient melodies of Teej, marking the return of
the monsoon and the promises of prosperity*

[National Geographic magazine]

Không Tử nói [trong kinh Lễ Kỳ]:

"Ta không biết **Tết** là gì,

« nghe đâu đó là tên của một ngày lễ hội lớn của bọn người

Man, họ nhảy múa như điên, uống rượu và ăn chơi vào

những ngày đó.

« Họ gọi tên cho ngày đó là "**TẾ SẠ**". »

Không Tử không nghĩ rằng « **tiết** » là cái âm sinh ra **Tết**,
nên ông mới phiên âm khác đi là **Tế-Sạ**.

Hơn nữa, xem trên, có cả chục ngôn ngữ và nền văn hóa khác với Tàu, ăn mừng ngày đầu năm của họ mà
vẫn mang những cái tên mà ý nghĩa và phát âm, cách nói và đọc đều giống với cái âm, cái tên, cái tiếng **Tết**
của dân Giao Chỉ và của dân Mường, nên ta phải "suy nghĩ lại" về cái hiểu lầm Tết # Tiết của hơn 2000

năm qua.

Như vậy, **tết** là tên gọi cái ngày *ăn mừng đầu mùa mưa* và sau này trở thành ngày *ăn mừng đầu năm âm lịch* của các dân **Mường, Nùng, Thái, Zhuang, Chàm, Mon, Khmer, Vùng đông bắc Ấn độ, Nepal, Mustang, Munda**

Hỏi nhỏ bạn, bạn có còn cho rằng Tết là tiết của Tàu mà ra không?

NGUYỄN HY VỌNG, M.D.

Tài liệu tham khảo :

Ancient China, Howard Edward H. Shafer / Time Life, New York

Ancient China, Maurizio Scarpari / Barnes Noble, Italy

Thai Dictionary, Mary Haaj / Stanford, CA 1964

The languages of China before the Chinese, Terrien de Lacouperie / London 1887, Taipei 1966

A dictionary of the Mon inscriptions, HL Shorto, London 1971

Studies in Munda linguistics , Sudhibushan Batacharya / Simla, Calcutta 1975

Lao English dictionary, Russell Marcus/ Japan 1975

Dictionary Lingua Thai, Pellegrin PL 4186 PS 1854 a 1972

English Hmong dictionary, Lang Siong & Joua Siong, Nao Leng Siong PL 4072 4X / 1984

Introduction to Sino Tibetan [Shafer 1966 – Wiesbaden germany PL 3521,S

A grammar of the Khasi language [rev H. Roberts / London- Kegan Paul Trench Hubner and Co LTD, Pater Noster House, Charing Cross Rd, 1891

Excerpts from Britannica 1999

US national anthem

Oh say can you see by the dawn's early light
What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming
Whose broad stripes and bright stars thru' the perilous fight
O'er the ramparts we watched were so gallantly streaming.
And the rockets red glare, the bombs bursting in air
Gave proof through the night that our flag was still there
Oh say, does that star spangled banner yet wave
Over the land of the free and the home of the brave

*Lá quốc kỳ mà ta thấy sáng mai khi trời hừng đông
Vẫn còn đó hiên ngang bay, chiều hôm tối ánh dương đang tàn
Những lần sọc và sao sáng suốt qua đêm đầy gian nan
Từ thành lũy ta đang nhìn còn phát phới bay trong oai hùng
Rồi từng làn pháo sáng loáng, tiếng bom dội vang trong đêm
Nói lên qua bao ngày rằng phe ta vẫn còn đây
Này người ơi, lá quốc kỳ còn đang phơi phới bay trên bầu trời
Người Tự do và Đất nước, nhà của bao đấng anh hùng !*

Người dịch và phổ theo nhạc,

Jan 12, 2012

Bs. Nguyễn hy Vọng